

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

*Το πάντρεμα της Θρακικής εξόδου
με τη μυθοπλασία σε ένα τέλειο σύνολο.*

Κ. Α. Βακαλόπουλος, Καθηγητής Νεοελληνικής Ιστορίας



ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Οι δρόμοι της βροχής**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Ελευθερία Χατζοπούλου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνη Λαδοπούλου

© Ελευθερία Χατζοπούλου, 2017
© Φωτογραφιών εξωφύλλου: Photo12/UIG via Getty Images,
vnoenny/123RF (οπισθόφυλλο)
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2017

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2017, 3.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-2188-9
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-2189-6

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • http://blog.psychogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • http://blog.psychogios.gr

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΜΑ



Σε όλους όσοι βίωσαν και βιώνουν την πίκρα του ξεριζωμού
την αγωνία του δρόμου προς το άγνωστο,
τα βάσανα και τις κακουχίες της προσφυγιάς,
χωρίς να χάνουν την ελπίδα τους.
Στους στωικούς Θρακιώτες
και στις Θρακιώτισσες γιαγιάδες,
τις γιαγιάδες μου.

*Όσπου άρχισε να βρέχει κι οι στάλες πάνω στα τζάμια
διαγράφονταν δυσανάγνωστες σαν το δίκιο των ανθρώπων...*

Τάσος Λειβαδίτης, Μικρό βιβλίο για μεγάλα όνειρα

Πρόλογος

Το χωριό μου, το χωριό όπου γεννήθηκα και πέρασα τα παιδικά μου χρόνια, «στήθηκε» μετά το 1922 για τους πρόσφυγες και από τους πρόσφυγες της Ανατολικής Θράκης. Τα πρώτα μου ακούσματα ήταν η βαριά θρακιώτικη προφορά των συγχωριανών μου, η μουσική και τα τραγούδια τους. Εκείνο που άγγιξε όμως την ψυχή μου, που τη σφράγισε πραγματικά, ήταν η συγκίνηση που χρωμάτιζε τη φωνή τους όταν διηγούνταν ιστορίες και περιστατικά από την «πατρίδα», η πίκρα που ακόμη πότιζε χείλια και λέξεις, όταν αραιά και πού αναφέρονταν στον ξεριζωμό και στην αγωνία της μετεγκατάστασής τους στην άλλη τους πατρίδα, αυτή τη μεγάλη άγνωστη.

Κάποια στιγμή, πριν από λίγα χρόνια, όταν ο ελεύθερος χρόνος μου περίσσεψε, αποφάσισα να πραγματοποιήσω ένα παλιό μου μεράκι. Να διαβάσω ιστορία, και να ξεδιαλύνω όσα συγκεχυμένα διδάχτηκα στο σχολείο και, κυρίως, αυτά που ποτέ δε διδάχτηκα. Θέλησα να ασχοληθώ με την ιστορία της Ανατολικής Θράκης και, κατ' επέκταση, με αυτήν των παππούδων και των γιαγιάδων μου, που ξεριζώθηκαν δύο φορές· η πρώτη το 1913-14 και η δεύτερη και οριστική το 1922. Μέσα από αυτό το πολυδαίδαλο, συγκινητικό και συναρπαστικό ταξίδι βρέθηκα από τη Θράκη στον Πόντο και στη Μικρά Ασία. Η ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού, του Αρμενικού λαού και για άλλη μια φορά των Ελλήνων της Μικράς Ασίας με συγκλόνισε.

Διαβάζοντας, μελετώντας θα έλεγα τα ελάχιστα ιστορικά, οδοιπορικά, λαογραφικά και λογοτεχνικά βιβλία που βρήκα, καθώς και μαρτυρίες προσφύγων από την Ανατολική Θράκη, γεννήθηκε μέσα μου η επιθυμία να γράψω. Να γράψω για τους στωικούς Θρακιώτες, που τους ξέχασε η Ιστορία και τους αγνόησε η

λογοτεχνία. Έτσι προέκυψε το μυθιστόρημα με τίτλο Οι δρόμοι της βροχής που πατάει με το ένα πόδι σε ιστορικά γεγονότα και με το άλλο σε προσωπικές ιστορίες απόγνωσης, πόνου και δυστυχίας που έζησαν οι Θρακιώτες πρόσφυγες και όλοι όσοι αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν τους δρόμους της προσφυγιάς.

Ελευθερία Μπουρτζή-Χατζοπούλου

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ



Επιασε τις δυο αντικριστές γωνίες της υφαντής μεσάλας*, πίεσε με το γόνατο τα διπλωμένα ρούχα και έκανε ακόμη έναν σφιχτοδεμένο κόμπο. Έσπρωξε τον μπόγο στην άκρη και γύρισε στην ανοιχτή βαλίτσα. *Να βάλω δυο τρία μικροπράγματα ακόμη, σκεφτόταν, και να τη δέσω μ' ένα σκοινί, να αντέξει.* Άνοιξε ένα μικρό ξύλινο σεντούκι, ανακάτεψε τα λιγοστά ρούχα και τράβηξε από το βάθος ένα πολυκαιρισμένο σχολικό βιβλίο. Πέρασε το χέρι της πάνω από τον τίτλο του· *Ελλ... κή Μυθολογία*. Μισή η πρώτη λέξη· ένας σκούρος λεκές, μια μουντζούρα από μελάνι, από τότε που ο Αργύρης, ο αδελφός της, είχε αναποδογυρίσει το μελανοδοχείο της και το μαβί υγρό κάλυψε τα τρία ενδιαμέσα γράμματα της λέξης. Ο Αργύρης, ο αδελφός της! Τρία χρόνια είχε να τον δει. Από τότε, στη Σαλονίκη. Τότε που κατατάχτηκε στον Ελληνικό Στρατό και έφυγε λίγο μετά για τη Μικρασία. Πολλοί συμπολεμιστές του γύρισαν στη Θράκη, αλλά ο Αργύρης δεν είχε δώσει ακόμη σημεία ζωής. *Ας είναι γερός, Θεέ μου!* ευχήθηκε η Γιασεμή και άνοιξε το βιβλίο. Πήρε στα χέρια της τις τρεις πολύτιμες φωτογραφίες, που φύλαγε στις σελίδες του.

Ο Αργύρης, με τη στολή του σχολείου του, τα μαλλιά καλοχτενισμένα, τα μεγάλα πράσινα μάτια του να κοιτούν μπροστά, το χέρι τεντωμένο, να απαγγέλλει το ποίημά του. Ποια σχολική γιορτή να ήταν άραγε; Γύρισε τη φωτογραφία από την πίσω πλευρά. *Ιούνιος του 1907*, έγραφε με τα καθαρά στρογγυλά της

* Μεσάλα: μεγάλο τετράγωνο λεπτό υφαντό για διάφορες χρήσεις.

γράμματα η μάνα. «Αυτός έκλεψε και τέσσερα χρόνια από τον περασμένο αιώνα». Η φωνή του πατέρα της μακρινή, αλλά οικεία, έφτασε στα αυτιά της.

Άφησε την πρώτη φωτογραφία στην άκρη και πήρε στο χέρι της τις άλλες δυο. Η γιαγιά Ασημίνα, χωρίς τσεμπέρι, με τα γκριζα μαλλιά της μαζεμένα πίσω στη βάση του κεφαλιού σε έναν αυστηρό κότσο, καθόταν στητή και αλύγιστη σε μια καρέκλα, με τη Γιασεμή στην αγκαλιά, τον Αργύρη δίπλα της και από πίσω σοβαροί, νέοι και όμορφοι οι γονείς της. Χάιδεψε με τα ακροδάχτυλα τα πρόσωπα των γονιών της και αναστέναξε. *Χριστούγεννα του 1906, διάβασε στην πίσω πλευρά. Εγώ ήμουν τριών και ο Αργύρης στα δέκα. Τότε ήμασταν όλοι μαζί, ευτυχισμένοι και ανυποψίαστοι για όσα θα έρχονταν. Τώρα η μάνα θαμμένη στη Σαλονίκη, ο μπαμπάς εδώ στην Αδριανούπολη και ο Αργύρης μας... αναστέναξε.*

Λίγο πριν είχαν πάει με τη γιαγιά στο κοιμητήριο να προσκυνήσουν τον τάφο του, να αποχαιρετήσουν τον πατέρα. «Φεύγουμε, Κωνσταντή μ'», θρηνούσε η γιαγιά, «μας διώχνουν πάλε γιόκα μ', δεύτερη βολά* μάς ξεριζώνουν, δεύτερη βολά θα αφήσουμε την Αντριάνού μας. Σου δεν ήθελες να γυρίσουμε, Κωνσταντή, αμά** εγώ η κακορίζικη επέμενα να γυρίσουμε στην πατρίδα, να αναπαυτώ ήθελα στα χώματα που αναπαύτηκαν και οι γονιοί μ' και τώρα συ μνήσκεις εδώ και 'μείς δυο έρμες γυναίκες γυρνάμ' πάλε πίσω. Αχ, τι θα κάνουμ', πώς θα φύγουμε μονάχες;» Και χάιδευε τον μαρμαρίνο, άψυχο σταυρό. Τρόμαξε να τη σηκώσει η Γιασεμή και να πάρουν αμίλητες τον δρόμο για το σπίτι.

Τον λάτρευε τον πατέρα της η Γιασεμή. Λάτρευε την ψηλή του κορμοστασιά, το γοργό του βήμα και εκείνα τα λαγκάκια στα μάγουλα, όταν χαμογελούσε. Μα πιο πολύ θαρρούσε πως λά-

* Βολά: φορά.

** Αμά: αλλά.

τρευε τα χέρια του, εκείνες τις μεγάλες μαλακές παλάμες με τα μακριά δάχτυλα που μύριζαν κανέλα και μοσχοκάρφι. Έμπορος ήταν ο Κωνσταντής, ξακουστό το μαγαζί του στην Αδριανούπολη, ουρές έκαναν Έλληνες, Αρμένιοι και Τούρκοι να ψωνίσουν τα καλά που έφερνε, όχι μόνο από όλη τη Θράκη μα και από την Κωνσταντινούπολη και από τη Βουλγαρία. Σκοτώνονταν οι γυναίκες για τα ροδόνερα και τα μπαχάρια του. Τα μπαχάρια του τα ήξερε ένα ένα, απ' όξω και ανακατωτά. Πότε τα αγόρασε και από ποιον, από πού ήταν φερμένα, σε ποιο φαγητό ταίριαζε το καθένα, πώς έπρεπε να διατηρούνται στο σπίτι για να μη χάνουν τα αρώματά τους, τη γεύση τους. Μονάχος εξυπηρετούσε τους πελάτες του –δεν άφηνε τον υπάλληλο να πλησιάσει τηγωνιά με τα μπαχαρικά του–, μιλώντας ακατάπαυστα για την ποιότητα και τις ιδιότητές τους. Πιο πολύ και από παιδιά του τα παίνευε. Στο τέλος, έβαζε ένα αστέρι γλυκάνισου στο στόμα του, έδινε και ένα στον πελάτη ή τράταρε κάνα δυο κεφαλάκια γαρίφαλο ή δυο φιλαράκια μέντα την πελάτισσα. Μέντα, γαρίφαλο και γλυκάνισο μοσχοβολούσαν όσοι έβγαιναν φορτωμένοι από το μαγαζί του· το μαγαζί που άφησε ο Κωνσταντής στον Σελίμ μπέη –τότε, το 1913, την πρώτη φορά που ξεριζώθηκαν, τότε που άφησαν πατρίδα και σπίτι, τότε που εμπιστευτήκε το έχειν τους–, έναν Τούρκο, που τον ήξερε καλά, έτσι νόμιζε ο Κωνσταντής.

«Αιντε, Σελίμ μπέη», του είχε πει, «μείνε συ στο πόδι μ', ό,τι βγάζεις δικά σου, μέχρι να γυρίσουμε', μα σαν γυρίσουμε' με το καλό, θα το 'χουμε ορτάκινο*, μισακά** τα κέρδητα», και έδωσαν τα χέρια.

Την άλλη μέρα ο Σελίμ τού έφερε ένα μικρό μασούρι. «Είκοσι χρυσές, καρντάς***, όλη η σιρμαγιά**** μ'», και του έβαλε στο χέρι το μασούρι. «Πάρ' τες να βολευτείς στον ξένο τόπο. Δύσκολα θα είναι τον πρώτο καιρό».

* Ορτάκινο: συνεταιρικό.

** Μισακά: μισά μισά.

*** Καρντάς: αδελφός.

**** Σιρμαγιά: περιουσία.

Δάκρυσε ο Κωνσταντής. Τον αγκάλιασε.

Από τους τελευταίους γύρισαν το 1920 στην Αντριάνού τους – έτσι την έλεγαν ο μπαμπάς και η γιαγιά. Ήθελε, μα δίσταζε να γυρίσει πίσω ο μπαμπάς. Η γιαγιά όμως ρώταγε και ξαναρώταγε: «μείς πότε θα γυρίσουμε στην πατρίδα, Κωνσταντή μ';»

«Γυρνάμ' στην Αντριάνού, μάνα», είπε μια μέρα στη γιαγιά ύστερα από πολλές συζητήσεις και δισταγμούς.

«Το 'λεγα 'γώ πως θα γυρίσουμε' στα σπίτια μας, τέτοια αδικία μήτε ο Θεός, μήτε ο Αλλάχ την ήθελαν», και σταυροκοπήθηκε εκείνη.

Και γύρισαν κουβαλώντας τον σταυρό της μάνας, την τσακισμένη στα δυο ζωή τους, μερικά γράμματα και μια φωτογραφία που τους έστειλε ο Αργύρης τους από τη Σμύρνη. Βρήκαν τη γειτονιά τους αλλαγμένη, το σπίτι τους σε κακό χάλι, τον μπαξέ της γιαγιάς νεκρό και διψασμένο. Μια τούρκικη οικογένεια, τι οικογένεια δηλαδή, ένας ντουνιάς νοματαίοι, γονείς, παιδιά κι εγγόνια είχαν στοιβαχτεί στο κάτω πάτωμα. Το πάνω ευτυχώς δεν το είχαν αγγίξει.

«Χος γκελντινίζ, * μουσαφिरαίοι», ευχήθηκε ο γερο-Τούρκος που καθόταν κατάχαμα και χτύπαγε αργά αργά τις χάντρες του κομπολογιού του, μόλις δρασκελήσαν φορτωμένοι την πόρτα της αυλής.

«Χος χουλτούκ**», απάντησε η γιαγιά και άφησε κάτω τον μπόγο που κρατούσε. Ο Κωνσταντής και η Γιασεμή κοιτούσαν τον γέρο αμίλητοι.

Σηκώθηκε από κάτω ο γέρος κι έκανε έναν βαθύ τεμενά προς το μέρος του Κωνσταντή. «Μπουγιουρούμ***, εφέντη μ'», είπε και συνέχισε στα ελληνικά: «Ελάτε, καθίστε, κουρασμένοι φαίνεστε», και έδειξε το σιδερένιο παγκάκι, εκείνο που ζήτησε να βάλουν κάποτε η μάνα στον κήπο, κάτω από την κληματαριά, για να πίνουν τα απογεύματα με τη γιαγιά τον καφέ τους. Στράφηκε

* Χος γκελντινίζ: καλώς ήρθατε.

** Χος χουλτούκ: καλώς σας βρήκα.

*** Μπουγιουρούμ: ορίστε περάστε.

ύστερα προς το σπίτι· μια γυναίκα κρυφοκοίταγε από το παράθυρο. «Αϊσέ», φώναξε, «νερό και καβέδες για τους νοικοκυραίους», και κάθισε πάλι κατάχαμα.

«Το σπίτι είναι δικό μας...» άνοιξε επιτέλους το στόμα του ο Κωνσταντής.

«Κατάλαβα», τον έκοψε με το χέρι ο Τούρκος. «Κι εμείς πρόσφυγες είμαστε κι εμείς αφήσαμε τα χωριά μας, τα σπίτια μας, μα πάλε ούτε ο Αλλάχ το θέλει να ξεσπιτώνεται νοικοκύρης άνθρωπος. Θα φύγουμε, αρκαντάς*, θα βρούμε αλλού κονάκι, αυτό είναι το σωστό, θα το αφήσουμε το σπίτι σας».

Μια γυναίκα, νέα ακόμη, η Αϊσέ, βγήκε κρατώντας έναν δίσκο, ένα μπακιρένιο μπρίκι με τον καφέ και τέσσερα φλιτζάνια. Σιωπηλή τα ακούμπησε σε ένα σκαμνί και σέρβιρε τον καφέ. Μπήκε στο σπίτι και ξαναγύρισε με το νερό και μια κουπά με γλυκό βύσσινο. Ο γέρος ρούφηξε μια γουλιά καφέ και γύρισε στον Κωνσταντή.

«Λίγες μέρες θα μείνουμε ακόμη, αρκαντάς, μέχρι να βρούμε άλλο κονάκι, λίγες μέρες...» συνέχισε την κουβέντα από κει που την άφησε ο γερο-Τούρκος.

«Όσες μέρες θέλετε», τον έκοψε μαγκωμένος ο Κωνσταντής, «εμείς θα βολευτούμ' στο πάνω». Άσχημα ένιωθε που θα ξεσπίτωνε τόσους νοματαίους, πρόσφυγας ήταν τόσα χρόνια και αυτός, από προσφυγιά ήξερε.

Όταν ανέβασαν τα πράγματα στο πάνω πάτωμα, τους υποδέχτηκε ένα σύννεφο σκόνης, τους καλωσόρισαν τα τριξίματα από το ξύλινο δάπεδο και μια χούφτα ηλιαχτίδες που τρूपωναν από ένα ξεχαρβαλωμένο παντζούρι. Άφησαν βιαστικά τα μπαγκάζια τους στο πάτωμα και αγκάλιασαν με το βλέμμα τους το έρημο σπίτι. Ήταν σχεδόν όπως το άφησαν· σχεδόν... Αν εξαιρούσες τη σκόνη που είχε σαβανώσει τα πάντα, τις αράχνες που δεν άφησαν γωνιά για γωνιά ακατοίκητη, τους σοβάδες που είχαν πέσει από τα ταβάνια και τους τοίχους, τα σπασμένα τζάμια στα προστινά παράθυρα, όλα τα άλλα, με την πρώτη ματιά του-

* Αρκαντάς: φίλος.

λάχιστον, ήταν στη θέση τους. Η γιαγιά στάθηκε στη μέση της σάλας, χάιδεψε τη σκονισμένη ράχη της πολυθρόνας της, άφησε με έναν αναστεναγμό δυο δάκρυα να κυλήσουν στα μάγουλά της και έκανε τον σταυρό της. Η Γιασεμή στεκόταν ακίνητη σαν έπιπλο και ο Κωνσταντής έριξε μια αφηρημένη ματιά στο σπίτι, κούνησε το κεφάλι του και γύρισε στη γιαγιά. «Πάω να δω πώς είναι το μαγαζί μου, μάνα». Και κατρακύλησε τα σκαλοπάτια.

Γύρισε έπειτα από ώρες. Οι γυναίκες με τη βοήθεια της Αϊσέ και της Εμινέ, της μικρότερης κόρης της Τουρκάλας, είχαν μισοτακτοποιήσει το σπίτι. Ανέβηκε με βήμα που σερονόταν την ξύλινη σκάλα και έπεσε βαρύς σε μια πολυθρόνα.

«Πού 'σαι, μπρε Κωνσταντή μ', και...» σταμάτησε απότομα η γιαγιά μόλις πρόσεξε το κερένιο του πρόσωπο. «Τι έπαθες, γιόκα μ', άρρωστος είσαι;»

«Χάθηκε, μάνα... πάει, χάθηκε», μονολογούσε ο Κωνσταντής.

«Τι χάθ'κε; Ποιος χάθ'κε, πέθανε κανένας δικός μας; Μίλα, μπρε, και με χολόσκασες!»

«Το μαγαζί, μάνα, το μαγαζί· πάει, το έχασα!» με κόπο έβγαινε η φωνή του.

«Πώς το έχασες, γιόκα μ', συ δεν έβαλες μέσα αυτόν τον Σελίμ; Δεν το δούλεψε ο ανεπρόκοπος;»

«Το έκανε δικό του, μάνα, του το πούλησα λέει».

«Πώς το πούλησες, μπρε Κωνσταντή, με τα λόγια το πούλησες; Συ δε με είπες ότι τον άφηκες στο ποδάρι σου μέχρι να γυρίσουν; Άμα δε γυρνούσαμ'...» και χτύπησε ξύλο η γιαγιά, «θα του το έκανες χαλάλι, γιόκα μ', μα τώρα που γυρίσαμ', θα το δουλέψετε ορτάκιμο, έτσ' δε με είπες ότι συμφώνησες, Κωνσταντή μ';»

«Έτσι, μάνα, έτσι είπαμε τότε, μα τώρα τα αλλάζει ο Τούρκος· του το πούλησα λέει, έχει και χαρτιά».

«Και πού τα βρήκε, μπρε, τα χαρτιά; Υπόγραψες εσύ κάνα χαρτί;» έκανε υποψιασμένη η γιαγιά.

«Τα βρήκε, μάνα, τα βρήκε... γέμισε ο κόσμος ψεύτικα χαρτιά... Είπε ότι του το πούλησα και πήρε το χαρτί», βόγκηξε ο Κωνσταντής.

Στάθηκε για λίγο σιωπηλή η γιαγιά, έκανε «τς, τς, τς», και συνοφρυώθηκε. «Χάλασε ντιπ για ντιπ αυτός ο ντουνιάς», μονολόγησε και συνέχισε χωρίς μεγάλη σιγουριά: «Θα βρεθεί ένας τσαρές* να αποδείξεις ότι δεν το πούλησες, γιε μ', όλη η Αντριάνού σε ξέρ', δεν ήρτες σήμερα στον τόπο σ'».

Πικρό το χαμόγελο του Κωνσταντή. «Άλλαξαν οι Τούρκοι, μάνε, δεν είναι αυτοί που ήξερες, τους πήραν τα μυαλά οι Νεότουρκοι. Η Τουρκία λένε είναι μόνο για τους Τούρκους».

«Η Τουρκία καλά, μα εδώ είναι Θράκη, χρόνια και ζαμάνια ζούμε εδώ και 'μείς και οι παππούδες μας».

«Άλλαξαν τα πράγματα, μάνε· ξέρεις πόσοι Έλληνες γυρίσαμε πίσω στην Αντριάνού, στη Θράκη ολάκερη; Όλοι σχεδόν. Λίγοι, πολύ λίγοι έμειναν στην Ελλάδα. Τούρκος κανείς. Οι Τούρκοι που ήρθαν όχι μόνο από την Ήπειρο και τη Μακεδονία, αλλά και από την Ανατολική Ρωμυλία και απ' αλλού, όλοι εδώ θα μείνουν».

Η γιαγιά στάθηκε στη μέση της σάλας. «Δε φταίει ο Τούρκος, Κωνσταντή μ'», είπε έπειτα από λίγη σκέψη, «οι μεγάλοι φταίν', αυτοί που βάνουν κάτου χαρτιά και χάρτες και χωρίζουν τον κόσμο καταπώς ορέγονται. Μόν' που ο κόσμος δεν είναι χάρτες, Κωνσταντή μ', ο κόσμος είναι ανθρώπ', ψυχές, σπίτια, χωριά, μπαξέδες... Πώς τραβάτε μια γραμμή, μπρε, και διατάζ'τε από δω οι Τούρκοι και από κει οι Έλληνες; Και οι άνθρωποι; Τι είναι οι άνθρωποι; Γραμμές και βούλες στα τεφτέρια σας;» Η φωνή της έσπασε, το μάτι της γυάλισε, αλλά δεν άφησε το δάκρυ να κυλήσει. «Αιντε, σήκω τώρα, γιε μ', να βάλουμ' μια βούκα ψωμί στο στόμα μας και κάτι θα κάνουμε, ο Θεός είναι μεγάλος».

Τίποτα δεν έκαναν και ας ήταν μεγάλος ο Θεός, όπως έλεγε η γιαγιά. Μέρες έτρεχε ο Κωνσταντής να βρει μιαν άκρη για το μαγαζί. Κάθε βράδυ γύριζε στο σπίτι αμίλητος και στενοχωρημένος. Δε δέχτηκε καμιά από τις δουλειές που του πρότειναν γνωστοί και φίλοι. «Εγώ από μπαχάρια ξέρω», έλεγε με πείσμα, «μόν' με τις μυρωδιές τους ξεχνιέμαι, μόν' όταν τα τρίβω στα χέ-

* Τσαρές: τρόπος.

ρια μ' νιώθω ζωντανός· θα βρω μια γωνιά εδώ στην Αντριάνου και θα ξαναφέρω μπαχάρια απ' την Πόλη. Θα ανοίξω ένα μικρό αχτάρικο*, και ένα μέτρο να είναι με φτάνει. Όλη η Αντριάνου θα ψωνίζ' από μένα».

Όταν άκουσε ο Σελίμ ότι έψαχνε μαγαζάκι ο Κωνσταντής, θορυβήθηκε. *Ο Έλληνας είναι πρώτος και καλύτερος στα μπαχάρια· και μια τρύπα να ανοίξει, θα μου κάνει μεγάλη ζημιά, σκεφτόταν καθώς ρουφούσε τον ναργιλέ του και χαίδενε το μουστάκι του. Χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, σκύβεις και το φιλάς*, αποφάσισε και χαμογέλασε πονηρά.

«Αρκαντάς», άρχισε γαλίφικα ο Τούρκος την επόμενη κιόλας μέρα που φρόντισε να συναντήσει τυχαία τον Κωνσταντή στην αγορά. «Εγώ μπεσαλής άνθρωπος είμαι, το άδικο δεν το θέλω· το μαγαζί άξιζε πολλούς παράδες, μα συ είχες ανάγκη τότε, έφευγες, εγώ άλλους παράδες δεν είχα, δώκαμε τα χέρια, είπαμε χαϊρλίδικα· και τώρα ανάγκη από δουλειά έχεις, να δώκουμε πάλε τα χέρια», σταμάτησε για λίγο σαν να έψαχνε τα λόγια του, σαν να έπαιρνε μια δύσκολη απόφαση. Ο Κωνσταντής τον άκουγε ασάλευτος, μια μικρή φλογίτσα ελπίδας άρχισε να ζωντανεύει στο βλέμμα του. «Έλα να δουλέψεις κοντά μ', αρκαντάς, καλό μεροκάματο θα σε δώκω», και του άπλωσε το χέρι.

Αστράψε και βρόντηξε ο Κωνσταντής. Πέντε άντρες χρειάστηκε να τον κρατήσουν για να μην πέσει πάνω στον Σελίμ. Το βράδυ, καθώς γύρισε πιο σκοτεινός και από τη νύχτα, έπεσε στη σκάλα του σπιτιού του. «Συμφόρηση», είπε ο γιατρός στις σαστισμένες γυναίκες. «Νταμπλάς», ψιθύρισε συντετριμμένη η γιαγιά, «δεν το άντεξε ο γιόκας μου το άδικο». Και κατέρρευσε στην αγκαλιά της εγγονής της.

Το πρωί θα έφευγαν ξανά. Χωρίς εκείνον αυτή τη φορά. Θα τον άφηγαν στην Αντριάνου του, που τόσο αγαπούσε. «Πάω να πω δυο λόγια στον μπάρμπα σου τον Στεφανή, να 'ρθεί με το κάρο

* Αχτάρικο: παντοπωλείο με μπαχαρικά.

να μας πάρει αύριο απ' το σπίτι μας, να πάρουμε και κανέναν μπόγο παραπάνω θα τον πω», και άφησε τη Γιασεμή έξω από το σπίτι τους. Απογοήτευση και δυσπιστία σκοτείνιασαν τα μάτια της Γιασεμής. Η εντολή του Στεφανή ήταν καθαρή. «Όχι πολλά πράγματα», τις ορμήνεψε, «μόνο τα χρειαζούμενα, το κάρο είναι μικρό και ύστερα έχουμε και τα παιδιά». *Τα χρειαζούμενα, σκεφτόταν η Γιασεμή, ποια είναι τα χρειαζούμενα όταν ξεσπιτώνεσαι; Πόσα κομμάτια της ζωής σου να πάρεις, πόσα να αφήσεις πίσω; Τι να διαλέξεις; Χωράνε σε δυο μπόγους και μια βαλίτσα αυτά τα χρειαζούμενα;*

Ξαναγύρισε το βλέμμα της στη φωτογραφία, σ' αυτήν όπου ήταν όλοι τους. «Τότε φύγαμε όλοι μαζί», μουρμούρισε, «μα φοβόμασταν και τότε, οι άλλοι δηλαδή φοβούνταν γιατί εγώ δεν καταλάβαινα και πολλά». Και οι σκέψεις της ξέφυγαν από το τώρα και γύρισαν πίσω, σ' εκείνο το τότε, στο 1912-14.

Δεκέμβριος ήταν θυμήθηκε. Δεκέμβριος του 1912, τη μέρα που ο πατέρας γύρισε στο σπίτι φουρτουνιασμένος. Ώρες τον περίμενε με λαχτάρα η Γιασεμή να του δείξει το «άριστα» που πήρε στην έκθεση και στην αριθμητική. Δεν πέρασαν πολλές μέρες από τότε που του ζήτησε να συνεχίσει τις σπουδές της στο Ζάππειο Παρθεναγωγείο*, να γίνει δασκάλα. Την κοίταξε σοβαρά εκείνος. «Για να σε πάρουν στο Ζάππειο, πρέπει να πιάνεις πουλιά στον αέρα, να είσαι πρώτη σε όλα», της είπε. Και τώρα με τα δυο τετράδια στο χέρι, άσπρα και γαλάζια σαν κομμάτια ανοιξιάτικου ουρανού, τον περίμενε πίσω από την εξώπορτα. Όταν αντίκρισε το συννεφιασμένο του βλέμμα, έκρουσε τα τετράδια κάτω από τη μασχάλη της και εξαφανίστηκε στην κάμαρά της. Στάθηκε για λίγο άπραγη στη μέση του δωματίου, παράτησε ύστερα τα τετράδια πάνω στο τραπέζι και άνοιξε απαλά την πόρτα της. Ψιθυριστές κουβέντες έφταναν στα αυτιά της. Τι να

* Ζάππειο Παρθεναγωγείο: ανεγέρθηκε το 1885 και ήταν δωρεά του Κωνσταντίνου Ζάππα. Ήταν αναγνωρισμένο από το Ελληνικό Κράτος. Διέθετε Τμήμα Παιδαγωγικών Σπουδών από το οποίο αποφοίτησαν εκατοντάδες δασκάλες.

έλεγαν άραγε ο μπαμπάς με τη μάνα και τη γιαγιά; Ήξερε ότι δεν έπρεπε να κρυφακούει, κάθε λίγο και λιγάκι της το τόνιζαν, πότε η μάνα και πότε η γιαγιά. Δίστασε. «Αχ, συμφορά!» η φωνή της γιαγιάς νίκησε τους δισταγμούς της, την έκανε να ξεχάσει τις υποσχέσεις που είχε δώσει, βγήκε αλαφροπατώντας και πλησίασε τη μισάνοιχτη πόρτα της κουζίνας.

«Στα χωριά γύρω από τη Στράντζα έγινε μεγάλο κακό στις 12 αυτού του μήνα*».

«Κι εσύ πού τα έμαθες, μπρε Κωνσταντή;» τον διέκοψε μη θέλοντας να πιστέψει στα αυτιά της η γιαγιά.

«Μαγαζί έχω, μάνα, κάθε μέρα μπαίνει κόσμος και κοσμάκης. Ένας γνωστός μου με τα είπε· στο χωριό του λέει κατέστρεψαν σπίτια οι Βούργαροι, άρπαξαν ζώα, γεννήματα, σκότωσαν, φυλάκισαν, ατίμασαν γυναίκες και κορίτσια. Όσοι τα κατάφεραν πήραν ό,τι μπόρεσαν και έφυγαν».

Οι δυο γυναίκες τον κοιτούσαν αμίλητες.

«Και στην περιοχή της Τσατάλτζας τα ίδια και χειρότερα γίνθηκαν, ολόκληρα χωριά λεηλατήθηκαν, άδειασαν», συνέχισε βαριά ο πατέρας της, «και τώρα βρίσκονται έξω από την Αντριάνού, μας κύκλωσαν από τον Οκτώβρη**, μας έκοψαν τους δρόμους, το μαγαζί μας σιγά σιγά αδειάζει. Μακάρι να φεύγαμε πριν μας αφανίσουν κι εμάς οι σύμμαχοι», συμπλήρωσε και σώπασε.

«Οι ποιοι;» έκανε η μάνα.

«Οι σύμμαχοι της Ελλάδας, Ζαχαρένια μ'. Δε συμμάχησε η Ελλάδα με τη Βουργαρία ενάντια στην Τουρκία σ' αυτόν τον πόλεμο; Γιατί τα βάνουν πάλι με τους Θρακιώτες; Έλληνες δεν είμαστε κι εμείς;»

«Δε θα μας αφήσουν ποτέ να ησυχάσουμ'», μουρμούρισε η γιαγιά, «τη μια οι Βουργάρ', την άλλη η Τουρκιά».

«Ο Θεός να βάλει το χέρι του», είπε η μάνα της και σηκώθηκε.

Πριν βιαστεί να τρέξει στο δωμάτιό της η Γιασεμή, άκουσε τη

* Οι ημερομηνίες ακολουθούν το Παλαιό Ημερολόγιο.

** Πολιορκία της Αδριανούπολης από 15/10/1912 έως 13/3/1913 (28/10/1912 έως 26/3/1913 σύμφωνα με το Νέο Ημερολόγιο).

γιαγιά της να λέει: «Ποιος Θεός, κόρη μ'; Ποιος Θεός και ποιος Αλλάχ; Οι Τούρκοι μάς κυνηγούν γιατί είμαστε άπιστοι λέν', τώρα αυτοί οι Βουργάροι γιατί μας σφάζουν; Γιατί τα βάνουν μ' εμάς αφού έχουμε την ίδια πίστη; Στον ίδιο Θεό δεν πιστεύουν κι αυτοί, τον ίδιο Χριστό δεν προσκυνάν; Κείνο που ξέρω 'γώ, Κωνσταντή μ'», γύρισε στον γιο της η γιαγιά, «είναι ότι μαλώνουν τα βουβάλια και ξεκοιλιάζουν τα βατράχια! Πόλεμο, μπρε, δεν έχει ο Βούργαρος με τον Τούρκο; Γιατί την πληρώνει πάλε ο Θρακιώτης;» ρωτούσε η γιαγιά, ενώ η Γιασεμή αλαφροπατούσε προς τα πίσω και έκλεινε αθόρυβα την πόρτα της.

Τέλος του Γενάρη 1913, Κυριακή, είχαν πάει όλοι μαζί στην εκκλησιά. Στο σκόλασμα, ο μπαμπάς χαιρέτησε στο προαύλιο τον φίλο του τον δάσκαλο και κίνησαν για το σπίτι. Μαζί τους ο δάσκαλος και ο μάργμπας της ο Χαρίλης. Οι τρεις άντρες κλείστηκαν στη σάλα. Η μάνα σέρβριε καφέδες και κουλουράκια και τράβηξαν με τη γιαγιά στην κουζίνα: είχαν να ετοιμάσουν το φαγητό είπαν. Η Γιασεμή με ένα νεύμα της γιαγιάς πήγε στο δωμάτιό της, αλλά άφησε κατά τη συνήθειά της την πόρτα τηςμισάνοιχτη. Οι άντρες ρούφηξαν με θόρυβο μια γουλιά από τους καφέδες τους. Η Γιασεμή έστησε αντί και κόλλησε το μάτι στη χαραμάδα της πόρτας.

«Μάθατε το κακό που γίνηκε στη Ραιδεστό;» απευθύνθηκε στους δυο άλλους ο πατέρας.

Ο δάσκαλος κούνησε συλλογισμένος το κεφάλι. Ήξερε. Ο Χαρίλης δεν αντέδρασε, μόνο έστρεψε αργά αργά τα απορημένα μάτια του στον Κωνσταντή.

«Σκότωσαν τον αρχιδιάκονο της Μητρόπολης, και προσπάθησαν να σκοτώσουν και έναν δάσκαλο», είπε στον Χαρίλη ο πατέρας.

«Και επιχείρησαν να λεηλατήσουν μουσεία και εκκλησιές», πρόσθεσε ο δάσκαλος.

«Ε, πόλεμο έχει ο Τούρκος με τον Βούλγαρο», άνοιξε επιτέλους το στόμα και ο Χαρίλης, «και η Ραιδεστός είναι τώρα στα χέρια των Βουλγάρων, απ' όσο ξέρω».

«Ναι, Χαρίλη, μόνο που Τούρκοι και Βούργαροι σκοτώνουν πάλε Έλληνες», αντιγύρισε ο πατέρας.

«Άκουσες και κάτι άλλο, Κωνσταντή;» διέκρινε μια ένταση στη φωνή του δασκάλου η Γιασεμή.

«Άκουσα, Γιώργη, άκουσα και από τότε με ζώσαν πάλε τα φίδια». Ο δάσκαλος περίμενε τη συνέχεια με την αγωνία ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του. «Πριν από δυο τρεις μέρες άκουσα ότι στο χωριό Οικονομιό, κοντά στην Καλλικράτεια, αποβιβάστηκαν τσέτες από τους Τούρκους για να διώξουν τάχα τους Βούργαρους είπαν, αλλά οι τσέτες, αντί να ξεπαστρέψουν τους Βούργαρους, ρήμαξαν πάλε τους δικούς μας».

«Τι λες, μπρε Κωνσταντή!» τον έκοψε έντρομος τώρα ο Χαρίλης.

«Λέω, Χαρίλη, ότι οι τσέτες σκότωσαν καμιά εκατοστή νοματαίους. Δε σεβάστηκαν ούτε τις γυναίκες και τα παιδιά. Οι υπόλοιποι πήραν τα μάτια τους και έφυγαν. Όταν γλιτώνουμε από το μαχαίρι του Βούργαρου, μας περιμένει το χαντζάρι του Τούρκου. Τι θα κάνουμε αυτή τη φορά, Γιώργη; Θα υπομονέψουμε ή θα πάρουμε των ομματιών μας;»

Ο δάσκαλος κοιτούσε σκεφτικός και αμίλητος τον Κωνσταντή.

«Σκέφτομαι», συνέχισε κουρασμένα ο Κωνσταντής, «ότι σε λίγο μπορεί να είναι στα χέρια τους και η Αδριανούπολη, και τότε ποιος ξέρει τι μας περ'μέν' κι εμάς... Καλύτερα να φύγουμε' μια ώρα αρχύτερα, παρά να περιμένουμε' να μας σφάξουν».

«Εγώ, Κωνσταντή, δεν μπορώ να αφήσω το σχολείο και τα παιδιά μου και να φύγω», έκανε αποφασιστικά ο δάσκαλος.

«Συ, δάσκαλε, τράβηξες πολλά τότε που σε συνέλαβαν οι Τούρκοι», συνέχισε ο πατέρας, «τότε που ήσαν στο Ουζούν Κιοπρού. Μήνες σάς έδερναν, σας βασάνιζαν, σας τυραννούσαν και σας έσερναν στις φυλακές. Ευτυχώς που δε σας πήραν τα κεφάλια».

«Ναι, τα κεφάλια μας τα γλιτώσαμε», χαμογέλασε πικρά ο δάσκαλος, «ας είναι καλά όλος ο ελληνισμός που κινητοποιήθηκε, όπως κι εσύ, Κωνσταντή».

«Ό,τι έκαναν όλοι οι Έλληνες έκαμα κι εγώ, Γιώργη», τον έκοψε ο Κωνσταντής.

«Σε φυλάκισαν κι εσένα τότε, δάσκαλε;» μπήκε ξανά στην κουβέντα ο Χαρίλης.

«Κι εμένα και άλλους πολλούς, Χαρίλη. Κοντά σαράντα νοματαίοι συνελήφθηκαν τότε. Θυμάστε τι πανηγύρια κάναμε το 1908, τότε που οι Νεότουρκοι ανάγκασαν τον σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ να τους παραχωρήσει το Σύνταγμα; Ξεχύθηκε στους δρόμους της Αδριανούπολης όλος ο ελληνισμός· παπάδες, δάσκαλοι, μαθητές, κόσμος και ντουινιάς. “Ένωση και Πρόοδος”, φωνάζαμε κι εμείς οι αχμάκηδες, και χειροκροτούσαμε την οργάνωση των Νεοτούρκων, που έφερε σε πέρας τη δύσκολη υπόθεση του Συντάγματος· επιτέλους Σύνταγμα, λέγαμε, επιτέλους θα μπορούμε να διεκδικήσουμε κι εμείς τα δικαιώματά μας», κούνησε το κεφάλι και συνέχισε, «και να πού μας έφτασαν τα χαμόγελα, και να πού μας οδήγησαν οι προσδοκίες· τα πανηγύρια μόνο μας έμειναν», τέλειωσε πικρά ο δάσκαλος.

«Τότε δεν ήταν που έλεγαν ότι θα είμαστε όλοι ίσοι;» ρώτησε διστακτικά ο Χαρίλης.

«Τότε, μα στα χαρτιά, Χαρίλη, μόνο στα χαρτιά και μόνο όταν μιλούσαν δυνατά, για να τους ακούνε όλοι· ισοτιμία και ισοπολιτεία υπόσχονταν για όλα τα μιλέτια*, αλλά από πίσω μας ξέρεις τι έλεγαν στους δικούς τους; Η Τουρκία στους Τούρκους! Με κάθε μέσο! Όλα τα μέσα είναι θεμιτά! Αυτά έλεγαν! Μετά το Κίνημα των Νεοτούρκων, τα βουλγαρικά κομιτάτα αποθρασύνθηκαν εντελώς. Ξέρεις γιατί; Νεότουρκοι και Βούλγαροι τα βρήκαν μεταξύ τους, τα συμφώνησαν. Γι’ αυτό οι Βούλγαροι κομιτατζήδες δε σταμάτησαν να τρομοκρατούν και να εξοντώνουν τους Έλληνες. Με μάτια κλειστά κοιτούσαν οι Τούρκοι. Γιατί; Γιατί τους βόλεψε και τους βολεύει. Ξέρεις γιατί το καλοκαίρι του 1909 η οθωμανική βουλή ψήφισε νόμο για τον αφοπλισμό όλων των χριστιανικών εθνοτήτων; Για μας το έκαναν, Χαρίλη, για να μας αφοπλίσουν, να μας αποδυναμώ-

* Μιλέτι: λαός, έθνος.

σουν, να μας έχουν του χεριού τους, μέχρι να μας αναγκάσουν να φύγουμε, να μας διώξουν· γι' αυτό μόλις ψήφισαν τον νόμο άρχισαν να μας κυνηγούν».

Η Γιασεμή τέντωσε και άλλο τα αυτιά της, έβγαλε λίγο το κεφάλι της από το άνοιγμα της πόρτας. Ο δάσκαλος συνοφρυώθηκε, η φωνή του ακούστηκε τραχιά, κουρασμένη.

«Ξέρεις τι έγινε στις αρχές του Ιουνή του 1909, αμέσως μετά την ψήφιση του νόμου; Ξετρύπωσαν οι τούρκικες Αρχές ένα κιβώτιο με όπλα στο Ουζούν Κιοπρού. Παραλήπτης ήταν ένας δικός μας. Βρήκαν την αφορμή που γύρευαν οι Τούρκοι και άρχισαν τις συλλήψεις· δασκάλους, παπάδες, γραμματικούς, ταμίες σωματείων, μας μάζεψαν όλους, ακόμη και αυτούς που δεν είχαν όπλα...» έκανε μια παύση ο δάσκαλος και ήπια μια γουλιά νερό.

Ο Χαρίλης κρεμόταν από τα χείλη του. «Είχες κι εσύ όπλο, δάσκαλε;» έκανε διστακτικά.

«Είχα, Χαρίλη, ήμην ανακατεμένος σ' αυτή την ιστορία από το 1908 που έγινα μέλος της Πανελλήνιας Οργάνωσης*, όπως και πολλοί άλλοι. Σε όποιον μιλούσαμε, πρόθυμα δεχόταν να μπει στην οργάνωσή μας, να αγωνιστεί μαζί μας· τα όπλα έφταναν από την Ελλάδα στο Δεδέαγατς** και στη Μάκρη· από κει δικοί μας καϊκτοήδες τα έφερναν εδώ στη Θράκη, κι εμείς, η οργάνωσή μας δηλαδή, τα προωθούσε σε όλη τη Θράκη. Στη Στράντζα, στο Σκοπό, στις Σαράντα Εκκλησιές, παντού όπου υπήρχαν παλικάρια που ήθελαν να πάρουν μέρος στον αγώνα. Βλέπεις είχαμε καταλάβει ότι αυτός ήταν ο μόνος τρόπος να αντιμετωπίσουμε τους Βούλγαρους κομιτατζήδες».

«Και οι δικοί μας; Άκουσα ότι και δικοί μας βγήκαν στα βουνά αντάρτες για να κυνηγήσουν τον Βούργαρο».

Ο δάσκαλος ρούφηξε ακόμη μια γουλιά καφέ και συνέχισε: «Δίκιο έχεις, Χαρίλη· και δικά μας παλικάρια βγήκαν στα βου-

* Πανελλήνιος Οργάνωσις: ιδρύθηκε το 1908. Ανεπίσημη μυστική υπηρεσία του Ελληνικού Κράτους.

** Δεδέαγατς: η Αλεξανδρούπολη.

νά. Ξακουστός ο καπετάν Θόδωρος ο Αμπατζόπουλος*, ο Θόδωρακιός με τ' όνομα. Αυτός και τα παλικάρια του ξεκλήρισαν το 1909 τον ίδιο τον Σισμάνωφ και τους κομιτατζήδες του. Τον άλλο αρχικομιτατζή, τον Ντίκωφ, τον σκότωσε ένας άλλος δικός μας, Κουκουτσή θαρρώ τον έλεγαν. Αλλά αυτοί δρούσαν στην περιοχή της Βιζώς, του Σκοπού, της Στράντζας, γιατί ο ανταρτοπόλεμος θέλει βουνά για να στησει ο αντάρτης το λημέρι του, να μπορεί να δράσει και να κρυφτεί. Εδώ σ' εμάς στον κάμπο πού να σταθεί αντάρτης; Γι' αυτό κι εμείς είπαμε να πάρουμε τις τύχες μας στα χέρια μας, να προμηθευτούμε όπλα για να αμυνθούμε. Τι τα θες τι τα γυρεύεις, Χαρίλη, ο αγώνας χρειάζεται παλικάρια, οπλισμό και χρήμα. Είπαμε να βοηθήσουμε, ο καθένας όπως μπορούσε. Δεν προλάβαμε να κάνουμε και πολλά· εμάς μας συνέλαβαν τον Αύγουστο και μέχρι τον Νοέμβριο συνέλαβαν και άλλους πολλούς, από το Καβακλί, το Μικρό Ζαλούφι, το Κιουπλί, την Αδριανούπολη.

»Τον Νοέμβριο του 1909 άρχισε η δίκη μας, τον Φλεβάρη τελείωσε. Καμιά δεκαριά πατριώτες καταδικαστήκαμε στις βαρύτερες ποινές. Αλλά, τελικά, χάρη στις ενέργειες των συμπατριωτών μας, αθωωθήκαμε. Πυρ και μανία έγινε με τους δικαστές** ο γενικός εισαγγελέας της Πόλης· την πλήρωσε με μετάθεση στην Άγκυρα ο δικαστής Βασιλειάδης. Έπρεπε, βλέπεις, οι Τούρκοι και να κρατήσουν τα προσχήματα –να ηρεμήσουν τους φανατικούς– και να δείξουν σε όλους μας ποιος είναι ο αφέντης, ποιος έχει τον τελευταίο λόγο», ξεφύσησε ο δάσκαλος. «Τη γλιτώσαμε τότε φτηνά, χάρη σ' όλο τον ελληνισμό που κατάφερε να μας αθωώσουν· χάρη σ' αυτούς όλους κάθομαι τώρα μαζί σας, σ' αυτό το τραπέζι». Σταμάτησε για λίγο, αναστέναξε. «Εσύ τι σκέφτεσαι να κάνεις, Κωνσταντή;» στράφηκε στον πατέρα, ενώ έφερνε ξανά στο στόμα του το φλιτζάνι με τον καφέ.

* Θεόδωρος Αμπατζόπουλος: γεννήθηκε το 1884. Οπλαρχηγός στη Βιζή της Ανατολικής Θράκης.

** Πρόκειται για τους Ιορδάνη Βασιλειάδη και Αλέξανδρο Σεραφετίνογλου.

«Μπερδεμένος είμαι κι εγώ, Γιώργη. Και να φύγω διστάζω και να μείνω φοβάμαι· φοβάμαι αυτά που θα έρθουν. Να το συζητήσω λέω με τον ξάδελφό μ'», και σήκωσε τα μάτια στον Χαρήλη, «θα δω τι θα πουν και οι γυναίκες και μετά θα δούμ' τι θα κάνουμε».

«Κάνε ό,τι νομίζεις καλύτερο για την οικογένειά σου, Κωνσταντή», τον συμβούλεψε ο δάσκαλος και σηκώθηκε.

Η Γιασεμή ζάρωσε πίσω από την πόρτα. *Πού θέλει να μας πάει ο πατέρας; Σ' έναν ξένο τόπο, σε άλλη πατρίδα; Αφού αυτή είναι η πατρίδα μας, η Θράκη*, συλλογιζόταν και ζάρωνε ακόμη περισσότερο. «*Ο κάθε άνθρωπος έχει μια πατρίδα, η δική μας είναι η Θράκη*», η φωνή της δασκάλας γλυκιά και καθαρή χάιδεψε τα αυτιά του κοριτσιού. «*Το όνομά της, η Θράκη μας, το πήρε από μία από τις κόρες του Ωκεανού, σύμφωνα με έναν αρχαίο μύθο· ένας άλλος μύθος λέει ότι ήταν μία από τις κόρες του Πελασγού· άλλοι, πάλι, λένε ότι το όνομα το πήρε από μια νύμφη, τη Θράκη. Από όπου και αν πήρε το όνομά της, εμείς εκείνο που ξέρουμε είναι ότι αυτή είναι η πατρίδα μας και την αγαπάμε*». Δεν μπορεί να έκανε λάθος η δασκάλα, ούτε να τους είπε ψέματα. Η Θράκη είναι η πατρίδα μας, τους τόνιζε, και στο μάθημα της ιστορίας και της γεωγραφίας. Και ύστερα το είπε και η γιαγιά.

«Η Θράκη, γιαγιά, έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες, ήταν κόρη του Ωκεανού, μας είπε η δασκάλα», πληροφόρησε τη γιαγιά της, μόλις γύρισε εκείνη τη μέρα από το σχολείο η Γιασεμή.

«γώ δεν ξέρω, παιδί μ', τι έλεγαν αυτοί οι αρχαίοι, ούτε και με νοιάζει αν ήταν κόρη του Ωκεανού ή του Ουρανού· γώ κείνο που ξέρω είναι ότι η Θράκη είναι η μάνα μας, δω γεννήθ'καν και δω μεγάλωσαν οι παππούδες μου, οι γονιοί μ', τα παιδιά μ' και τα γγόνια μ'. Η Θράκη είναι η γη μας, παιδί μ', σ' αυτήν απλώθηκε η ρίζα μας, αυτή μας έθρεψε, αυτή μας μεγάλωσε, αυτή νιώθουμ' εμείς πατρίδα!»

Και τώρα κάποιοι ήθελαν να τους διώξουν από την πατρίδα τους; Έτσι δεν είπε ο δάσκαλος; Άκουσε καλά; Ποιος έκανε λάθος, ποιος έλεγε ψέματα; *Μπα, δε θα κατάλαβα καλά, με τόσα ακαταλαβίστικα που άκουσα σήμερα*, συμπέρανε η Γιασεμή και έκλεισε την πόρτα της κάμαράς της.

Τρεις γυναίκες, ακολουθώντας διαφορετικό δρόμο η καθεμία –ή ίσως εν αγνοία τους τον ίδιο–, συναντιούνται, το 1922, στη Θεσσαλονίκη.

Η Σουμέλα, η Πόντια, και η Βερονίκη, η Αρμένισσα, κουβαλούν το προσωπικό τους δράμα και το φορτίο της γενοκτονίας των συμπατριωτών τους. Η Γιασεμή, η Θρακιώτισσα, από την άλλη, φτάνει στη Σαλονίκη έχοντας στα σπλάχνα της τον καρπό του βιασμού της από έναν Τούρκο.

Η Κατοχή και ο Εμφύλιος αφήνουν καινούργια οδυνηρά σημάδια στη ζωή της Γιασεμής, ξυπνούν όμως και τις τύψεις της για μυστικά που ποτέ δεν ξεστόμισε. Θα αφήσει τη ζωή να κινεί τα νήματα ερήμην της ή θα καταφέρει να την αλλάξει; Τι θα συμβεί όταν, έπειτα από χρόνια, αποφασίσει να βγάλει από τα ντουλάπια της ψυχής της σκελετούς και δαίμονες;

Ένα ταξίδι γεμάτο τραύματα και μυστικά, αγάπες, έρωτες και απουσίες, συναντήσεις που καθορίζονται από την Ιστορία και τη μοίρα. Ένα μυθιστόρημα όπου τα γεγονότα και οι καταστάσεις ανατρέπουν τις ζωές των ηρώων, δημιουργούν όμως ευκαιρίες και διεξόδους για να βγουν από τη δίνη όπου τους έριξαν.



Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psychogios.gr



ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 19924

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η